

Дроздова В. А.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і логістики
Одеської національної академії харчових технологій
Векшина А. П.
магістрант
Одеської національної академії харчових технологій

Drozdova V. A.
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor, Department of Management and Logistics
Odessa National Academy of Food Technologies
Vekshyna A. P.
Master
Odessa National Academy of Food Technologies

РОЗВИТОК МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті досліджено сучасний стан та перспективи подальшого розвитку молокопереробної галузі України. Виділено місце переробної промисловості у загальних обсягах реалізованої промислової продукції. Проаналізовано кількісні зміни сільськогосподарських тварин, зокрема корів. Розглянуто динаміку основних показників, що надають характеристику ефективності функціонування молокопереробної галузі України в сучасних умовах. Зроблено АВС-аналіз показників виробництва молока за регіонами України. Виділено коло проблем, стримуючих розвиток досліджуваної галузі, та намічено шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: молокопереробна галузь, обсяги виробництва, промисловість, реалізація, сировина, продовольча безпека.

Вступ та постановка проблеми. Молокопереробна галузь України сьогодні знає багато проблем, що перешкоджають розвитку підприємств і галузі у цілому. Виробники молока та продукції з нього намагаються відійти від стандартів радянських часів та навчитися новим європейським технологіям. Після майже закриття російського ринку для вітчизняної продукції українцям випав шанс конкурувати з міжнародними виробниками, але для цього потрібно подолати трудові та фінансові проблеми, а також удосконалити контроль над якістю сировини та готової продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню молокопереробної галузі приділяють увагу М. Фестаєва, В. Чагаровська, І. Федулова, В. Голішевська, О. Мінасян, А. Пономаренко. Про розвиток молочної галузі інформують такі джерела, як «УкрМолПром», «Аграрне інформаційне агентство» тощо [5; 10–12]. Проте актуальним залишається аналіз тенденцій розвитку галузі, а також внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на неї.

Метою статті є дослідження розвитку молочної галузі України, аналіз тенденцій обсягів виробництва та експорту продукції, динаміки поголів'я корів, а також виявлення проблем розвитку молокопереробної галузі.

Результати дослідження.

Молоко вважається універсальним природним продуктом, який має буквально всі необхідні речовини та вітаміни і є головним джерелом білка. Постійне вдосконалення рівня життя та збільшення добробуту українців створюють підвищення споживчого попиту на всі можливі молочні продукти. Виробники постійно працюють над створенням свіжих видів продукції, унікальних рецептур, розширенням асортименту, новими технологіями та упаковками, вирішують питання збереження та транспортування продукції.

Молочна промисловість – одна з провідних галузей народного господарства, яка забезпечує населення про-

дуктами харчування. Фактичне виробництво молока в Україні значно нижче необхідних обсягів споживання, що позначається на якості харчування населення. Збільшення ж виробництва молока стримується низькою рентабельністю тваринництва і тим, що більшість населення України не може купувати необхідну кількість молочної продукції через високу його вартість [1, с. 10–12].

Загалом молокопереробна галузь становить 9% від усієї переробної промисловості України. Від того, яку сировину (молоко) подали на переробку, залежить якість готової продукції. Якість та кількість сировини залежать від багатьох факторів, зокрема важливим чинником є поголів'я великої рогатої худоби. Динаміку зміни кількості сільськогосподарських тварин за період 2010–2017 рр. наведено на рис. 1.

Незважаючи на те що деякі науковці вважають, що поголів'я корів у сільгоспідприємствах практично не зменшилося у 2017 р. порівняно з 2016 р. та скорочення становило всього 0,2% [3], аналіз рис. 1 показує більш

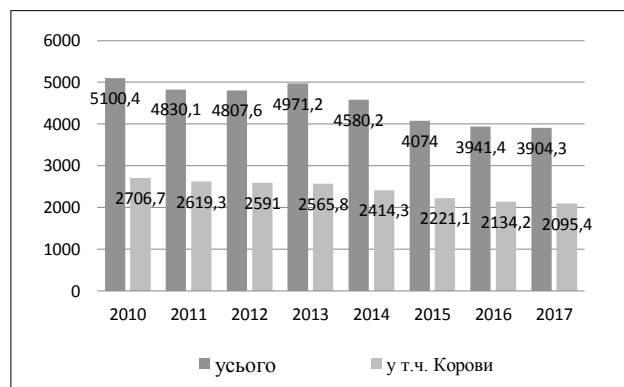

Рис. 1. Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин за 2010–2017 рр., тис. голів [2]

негативну динаміку, особливо за період із 2010 р. Згідно з отриманими даними, кількість сільськогосподарських тварин кожного року зменшувалася (за винятком 2013 р.), а загальне зменшення поголів'я сягнуло 1 196,1 тис. голів, що у відсотковому еквіваленті становить 23,45%. Слід зазначити, що у відсотках кількість корів до загальної кількості сільськогосподарських тварин майже не змінилася та знаходиться у межах 51–55%, коливання становить +/-4%. Показники зменшення поголів'я корів майже ідентичні: щороку на протязі семи років поголів'я корів зменшувалося та досягло показника -22,58% у 2017 р. до 2010 р. Отримані дані наведено в табл. 1.

Із кожним роком виробництво молока теж скорочується. Це відбувається завдяки скороченню чисельності поголів'я корів, сезонних та інших чинників. За офіційною статистикою, у минулому році надої молока знизилися на 101 тис. т. А порівняно з 2015 р. виробництво молока скоротилося на 334,9 тис. т, що у відсотковому значенні становить 7,6% [3].

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2018 р. можливе незначне зниження виробництва молока, до 10,1 млн. т, за одночасного збільшення в структурі його виробництва сільськогосподарських підприємств. Аналітику зниження виробництва молока, що надає Міністерство, розглянуто на рис. 2 [3].

Найбільшим є показник виробництва молока в 2013 р. – 11 488,2 тис. т, що у відсотковому значенні до показника 2017 р. становить 10,5%, найнижчий – у 2017 р. – 10 280,5 тис. т [3]. Аналіз змін наведено в табл. 2.

Усього в молокопереробній галузі функціонує близько 200 підприємств. На думку аналітиків, ефективно працюють не більше 100 з них. Застарілі технології не дають змоги багатьом українським підприємствам стати прибутковими [4].

За показниками Державної служби статистики України, загальний обсяг молока за областями в 2016 р. становив 8 171,1 тис. т, у 2017 р. – 8 073,1 тис. т, у 2018 р. –

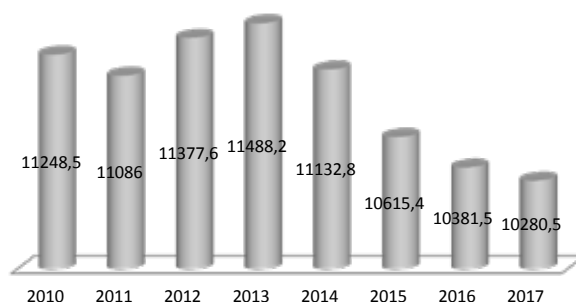

Рис. 2. Виробництво молочної продукції в Україні за 2010–2017 рр., тис. т [3]

7 908,3 тис. т. Найнижчий показник виробництва молока простежується у 2018 р. Безперечними лідерами стали Вінницька та Полтавська області (рис. 3) [2].

На діяльність підприємств із виробництва молочної продукції впливає ціла низка чинників. Перший і найбільш значимий – це залежність галузі від постачальників сировини, яка, своєю чергою, зумовлена специфікою і сучасним станом тваринницької галузі. Недостатність інвестицій із початку 90-х років призвела до скорочення поголів'я молочної худоби та, як наслідок, до падіння виробництва молока. Водночас терміни окупності нових інвестицій є досить великими, та для відновлення поголів'я молочної худоби будуть потрібні роки.

За словами аналітика молочного ринку Максима Фастєва, виробництво молока за 2018 р. може становити 10 млн. т, але лише 4 млн. т піде на переробку. «Решта 6 млн. т – це власне споживання населенням, базари, корм і приписки райадміністрацій», – пояснює аналітик [5]. Також, за його словами, експорт молока за 2018 р. сягне 1,2 млн. т у вигляді сирого молока. «Звідси простий роз-

Таблиця 1

Аналіз динаміки змін поголів'я сільськогосподарських тварин та корів за 2010–2017 рр.

Рік	Сільськогосподарські тварини			у т. ч. корови			% корів у загальній кількості с/г тварин
	Кіл-ть с/г тварин, тис. голів	Різниця до попереднього року, тис. голів	Різниця до попереднього року, %	Кіл-ть корів, тис. голів	Різниця до попереднього року, тис. голів	Різниця до попереднього року, %	
2010	5100,4			2706,7			53,07
2011	4830,1	-270,3	-5,30	2619,3	-87,4	-3,23	54,23
2012	4807,6	-22,5	-0,47	2591	-28,3	-1,08	53,89
2013	4971,2	163,6	3,40	2565,8	-25,2	-0,97	51,61
2014	4580,2	-391	-7,87	2414,3	-151,5	-5,90	52,71
2015	4074	-506,2	-11,05	2221,1	-193,2	-8,00	54,52
2016	3941,4	-132,6	-3,25	2134,2	-86,9	-3,91	54,15
2017	3904,3	-37,1	-0,94	2095,4	-38,8	-1,82	53,67
2017 р. до 2010 р.		-1196,1	-23,45		-611,3	-22,58	

Джерело: опрацьовано за даними [2]

Таблиця 2

Аналіз динаміки змін виробництва молочної продукції за 2010–2017 рр.

Назва / Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017 до 2010 рр
Кіл-ть молочної продукції, тис. т	11248,5	11086	11377,6	11488,2	11132,8	10615,4	10381,5	10280,5	-968
% до попереднього року		-1,44	2,63	0,97	-3,09	-4,65	-2,20	-0,97	-8,61

Джерело: опрацьовано за даними [3]

рахунок: кожен 4-й кг молока, яке надійшло на переробку, призначений для експорту», – відзначає він.

На підставі даних рис. 3 зроблено ABC-аналіз та побудовано діаграму. Отримані дані дали змогу зро-

бити висновок щодо лідерів із виробництва молока. До групи А входять 10 областей, більшість з яких має майже однакові показники, виділяється лише трійка лідерів: Вінницька, Полтавська та Хмельницька області. Також

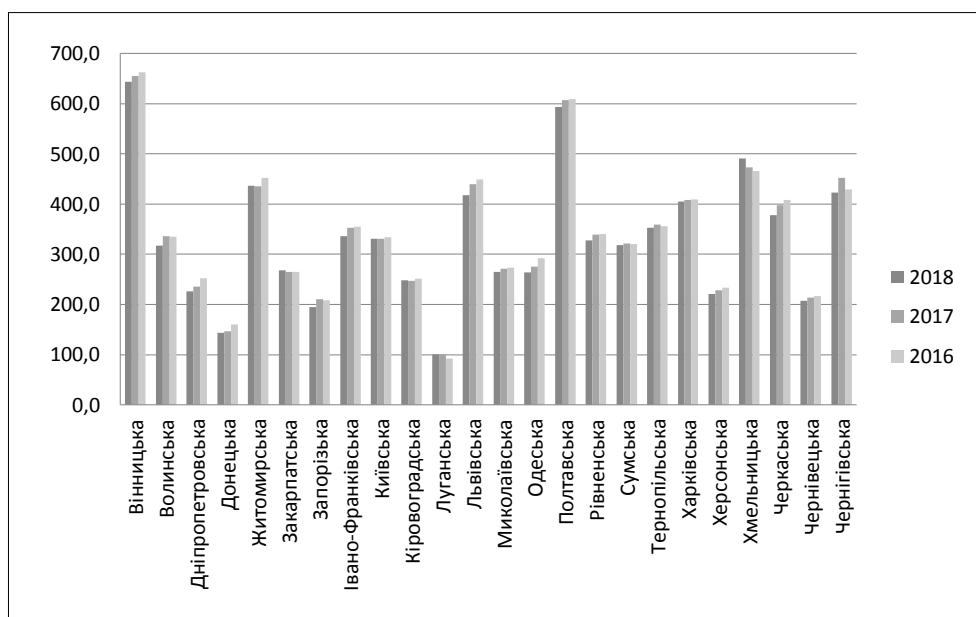

Рис. 3. Обсяги виробництва молока за всіма категоріями господарств по областях України за період 2016–2018 рр., тис. т [2]

Таблиця 3

ABC-аналіз показників виробництва молока за регіонами за 11 місяців 2018 р. (розрахунковий метод)

Регіон	Кількість молока, тис. т	Кількість молока, % до загальної	Порядковий номер	Частка від загального обсягу зростаючим підсумком, %	Кількість молока зростаючим підсумком, %	Група
Вінницька	643,7	8,14	1	4,17	8,14	А
Полтавська	594,0	7,51	2	8,33	15,65	А
Хмельницька	491,1	6,21	3	12,50	21,86	А
Житомирська	436,8	5,52	4	16,67	27,38	А
Чернігівська	422,5	5,34	5	20,83	32,73	А
Львівська	418,0	5,29	6	25,00	38,01	А
Харківська	405,6	5,13	7	29,17	43,14	А
Черкаська	377,7	4,78	8	33,33	47,92	А
Тернопільська	352,7	4,46	9	37,50	52,38	А
Івано-Франківська	335,8	4,25	10	41,67	56,62	А
Київська	330,6	4,18	11	45,83	60,80	В
Рівненська	327,7	4,14	12	50,00	64,95	В
Сумська	317,8	4,02	13	54,17	68,97	В
Волинська	316,9	4,01	14	58,33	72,97	В
Закарпатська	268,4	3,39	15	62,50	76,37	В
Миколаївська	264,8	3,35	16	66,67	79,71	С
Одеська	263,6	3,33	17	70,83	83,05	С
Кіровоградська	248,1	3,14	18	75,00	86,19	С
Дніпропетровська	225,9	2,86	19	79,17	89,04	С
Херсонська	220,6	2,79	20	83,33	91,83	С
Чернівецька	207,2	2,62	21	87,50	94,45	С
Запорізька	194,8	2,46	22	91,67	96,91	С
Донецька	143,2	1,81	23	95,83	98,73	С
Луганська	100,8	1,27	24	100,00	100,00	С
Всього	7908,3					

Джерело: розраховано за даними [2]

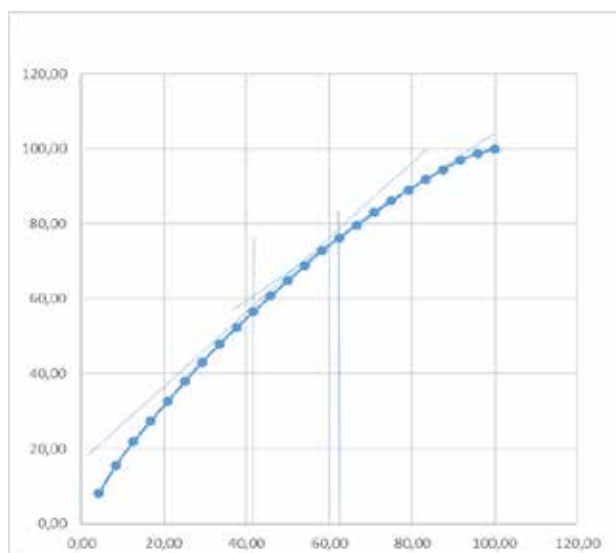

Рис. 4. ABC-аналіз показників виробництва молока за регіонами за 11 місяців 2018 р. (графічний метод)

Джерело: побудовано за даними табл. 3

результати розрахунку показали, що майже всі південні регіони (Миколаївська, Одеська, Херсонська області) є аутсайдерами за показниками виробництва молока. Отримані дані наведено в табл. 3.

Для коректного розподілу категорій побудовано діаграму графічним способом. Отримані результати наведено на рис. 4.

Зміни в структурі експорту основних видів молочної продукції за 2016–2017 рр. можна розглянути на рис. 5 та 6.

Із наведених діаграм можна зробити висновок, що в 2017 р. найбільшу частку займає саме експорт масла, що порівняно з 2016 р. на 22% менше. Експорт сухого молока, навпаки, зменшився із 47% у 2016 р. до 29% у 2017 р. Незмінними показниками є експорт вершків та молока (3%) та молочної сироватки (9%). Кисломолочна продукція у 2017 р. знизилася на 1%, а експорт сирів знизився на 3%.

Що стосується імпорту молочної продукції, то цей показник виріс на 51% за останні дев'ять місяців 2018 р. [7].

Особливе занепокоєння відбувається стосовно сухого молока. Саме сухе молоко займало найбільший відсоток в експорті молочної продукції, завдяки гарній якості Україна у 2015 р. займала шосте місце серед країн – експортерів сухого молока. У період, коли експорт до Росії став неможливим, найбільшими покупцями залишилися Бангладеш, Казахстан та Грузія. Але експорт до Казахстану також знаходиться під впливом взаємовідносин із Росією, адже вона з огляду на транспортну логістику є транзитною країною, що ставить завдання пошуку іншого шляху доставки товару. Два альтернативних шляхи (через територію Білорусі або Грузії чи Азербайджана) суттєво збільшують вартість товару для кінцевого покупця, що ставить питання доцільності закупівлі сухого молока українського виробництва.

«Зростання імпорту молочних продуктів відбулося переважно за рахунок збільшення поставок сиру (на 45%)», – зазначив голова ради директорів Союзу молочних підприємств України Вадим Чагаровський [5].

Отримані дані свідчать про необхідність розгляду питання продовольчої безпеки, адже кількість сільськогосподарських тварин та молочної продукції щороку зменшується, падає обсяг експорту та зростає імпорту, що є неприпустимим для країни, яка вважає себе аграрною.

До інших особливостей/проблем виробництва молочної сировини можна віднести [8]:

- високу собівартість української продукції за рахунок дорогих кредитів та інших ресурсів за конкуренції за ціною з боку імпортової продукції, яку підтримують держави-імпортери;

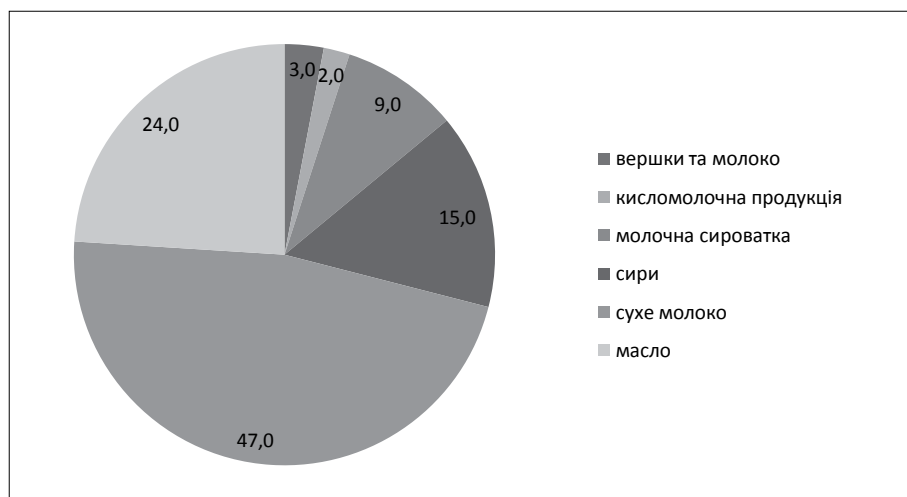

Рис. 5. Структура експорту молочних продуктів України за 2016 р. [6]

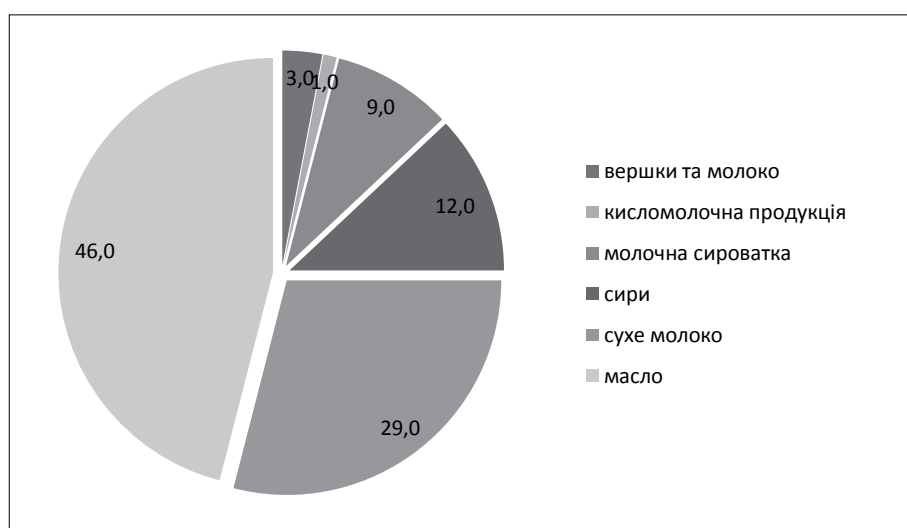

Рис. 6. Структура експорту молочних продуктів України за 2017 р. [6]

– непривабливість галузі для молодих фахівців, більшість випускників аграрних університетів не йдуть працювати за спеціальністю;

– відсутність єдиного підходу до контролю якості використовуваних кормів і насіння;

– високу залежність від кліматичних і природних чинників, таких як посуха, нашествия сарани, що зменшує кормову базу для тварин;

– сезонність: взимку надої молока менше, ніж улітку, при цьому попит на молочну продукцію вище.

Виробництво молочних продуктів саме по собі є капіталомістким, інвестиції мають тривалі терміни окупності, що призводить до збільшення горизонту планування і робить його довгостроковим. Під час планування керівництву підприємств необхідно закладати у вартість майбутніх заходів велику кількість ризиків, що відбивається на вартості кінцевого продукту.

Проблема дефіциту сировини може вирішуватися також шляхом упровадження на підприємствах молочної галузі системи ресурсозбереження. В умовах дефіциту сирового молока більш ефективно використовувати сировинні ресурси у виробництві молочної продукції, що дасть змогу:

– вдосконалити технологічний процес для більш повного і глибокого використання сировинних ресурсів, що дасть змогу з колишніх обсягів сировини отримувати більше готової продукції;

– повторно переробляти нестандартну продукцію для виробництва з неї інших видів продукції, що відповідає стандартам якості;

– використовувати відходи виробництва, зокрема молочної сироватки, для виробництва інших видів продукції [5].

Висновки. Вважаємо, що поєднання заходів державної підтримки та зусиль компаній дасть змогу зберегти продовольчу безпеку країни, забезпечити населення України високоякісною молочною продукцією в необхідній кількості, знизити імпорт, упровадити передові ресурсозберігаючі технології. Для українських виробників є можливість охопити нові міжнародні ринки, але за умови дотримання показників якості продукції. Кризова ситуація, що склалася у галузі, дає великий стимул вітчизняним підприємствам контролювати якість сировини та дотримуватися технічних умов виробництва у боротьбі за вітчизняного споживача та міжнародні ринку збуту.

Список використаних джерел:

1. Кернасюк Ю. Молочний сектор: реалії і перспективи. Агробізнес сьогодні. 2015. № 6. С. 10–12.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Офіційний сайт «УкрМолПром». URL: <http://www.ukrmolprom.kiev.ua/ua/component/acepolls/poll/3-voting>.
4. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: http://minagro.gov.ua/ministry?tid_hierachy=605.
5. Офіційний сайт Аграрного інформаційного агентства. URL: <http://www.agravery.com>.
6. Офіційний сайт оптового ринку сільськогосподарської продукції. URL: <https://shuvar.com/news/2465/Prohnoz-rozvytku-ukrayinskoho-rynku-moloka-ta-molokoproduktiv-v-konteksti-svitovykh-tendentsiy>.
7. Офіційний сайт Brokstar Co. Україна заняла шестое место среди экспортеров сухого молока. URL: <http://brokstar.com.ua/novosti/ukraina-zanjala-shestoe-mesto-sredi-jeksporтеров-suhogo-moloka>.
8. Стецюк Я.Ю. Развитие молочної галузі України. Эффективная економіка. 2015. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4164>.
9. Плетенец М. Транскаспийский маршрут: для Украины все решат тарифы. 05.02.2016. URL: <https://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/1063679>.
10. Федулова І. Ринок молочної продукції України: можливості та загрози. Товари і ринки. 2018. № 25. С. 15–25.
11. Голішевська В., Мінасян О. Проблеми молочної промисловості України. Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД». Переяслав-Хмельницький, 2013. 272 с. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/888>.
12. Пономаренко А.С. Молочна галузь України: проблеми та перспективи розвитку. Молодий вчений. 2015. № 12(3). С. 169–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_12%283%29_42.

РАЗВИТИЕ МОЛОКОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩЕЙ ОТРАСЛИ: ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация. В статье исследованы современное состояние и перспективы дальнейшего развития молокоперерабатывающей отрасли Украины. Выделено место перерабатывающей промышленности в общем объеме реализованной промышленной продукции. Проведен анализ количественного изменения сельскохозяйственных животных, в том числе коров. Рассмотрена динамика основных показателей, предоставляющих характеристику эффективности функционирования молокоперерабатывающей отрасли Украины в современных условиях. Выполнен АВС-анализ показателей производства молока по регионам Украины. Выделен круг проблем, сдерживающих развитие исследуемой отрасли, и намечены пути решения этих проблем.

Ключевые слова: молокоперерабатывающая отрасль, объемы производства, промышленность, реализация, сырье, продовольственная безопасность.

DEVELOPMENT OF MILK PROCESSING INDUSTRY: TODAY AND PROSPECTS

Summary. The article examines the current state and prospects for the further development of the milk processing industry in Ukraine. The place of the processing industry in the total volume of sold industrial products is highlighted. Quantitative changes in farm animals and, in particular, cows are analysed. The dynamics of the main indicators that provide a characteristic of the functioning of the milk processing industry of Ukraine in modern conditions is considered. The ABC-analysis of milk production indicators in the regions of Ukraine is made. A range of problems hindering the development of the studied industry is highlighted, and ways of solving these problems are outlined.

Key words: milk processing industry, production volumes, industry, sales, raw materials, food security.